

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ
Ξυλόκαστρο, 4-5 Νοεμβρίου 2017

Πολιτιστικά και πνευματικά εφόδια του Αδριανού

Κουτσοδάκη Ευαγγελία,
MSc., εκπ/κός στο ΠΣΠΑ,

Πολιτιστικά και πνευματικά εφόδια του Αδριανού

Κουτσουδάκη Ευαγγελία

Θέση & Ιδιότητα: MSc., εκπ/κός στο Πειραματικό Σχολείο του

Παν/μίου Αθηνών

E-mail: entzikoutsoudaki@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Αδριανός υπήρξε ένας ανώτερος πνευματικά άνθρωπος, προικισμένος με πνευματική οξυδέρκεια και πολλές ικανότητες, οι οποίες του επέτρεπαν να διαβάζει, να υπαγορεύει και να συζητάει ταυτόχρονα. Ερχόμενος στη Ρώμη, μελέτησε γεωμετρία, φιλοσοφία, ζωγραφική, γλυπτική και μουσική. Απέκτησε βαθιά γνώση της ελληνικής γραμματείας και τέχνης, τις οποίες και λάτρεψε, παίρνοντας μάλιστα και το προσωνύμιο «Γραικύλος» (Graeculus, ο μικρός Έλληνας). Προσπάθησε μάλιστα, να συνδέσει τον ελληνικό με τον ρωμαϊκό πολιτισμό. Η ακόρεστη δίψα του για γνώση, να δει, να μάθει, να αγαπήσει, η υπέρμετρη περιέργεια του για το μυστήριο και τον κόσμο γύρω του, και τέλος, η εξαιρετική του αισθητική αντίληψη, συνέτειναν στη διαμόρφωση της ξεχωριστής του προσωπικότητας, μιας προσωπικότητας που τον ανέδειξε ως έναν από τους σημαντικότερους ρωμαίους αυτοκράτορες.

(

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Γραικύλος, ελληνικός και ρωμαϊκός πολιτισμός, τέχνες, γράμματα.

Πολιτιστικά και πνευματικά εφόδια του Αδριανού

Κουτσουδάκη Ευαγγελία

Ένας Μορφωμένος αυτοκράτορας

Ένας από τους πιο αξιοσημείωτους ρωμαίους αυτοκράτορες, ο Αδριανός ξεχώρισε για την αγάπη του για την Ελλάδα, τη Λογοτεχνία και την Τέχνη. Λάτρευε τους στίχους, όπως και όλους τους κλάδους της Λογοτεχνίας, ήταν ικανότατος στην αριθμητική, τη γεωμετρία και τη ζωγραφική. Του άρεσε επίσης η τέχνη της μουσικής, τραγουδούσε και έπαιζε λύρα.

Ταυτόχρονα, έχοντας φυσική κλίση για τις γλώσσες, μελέτησε πολύ ελληνικά αποκτώντας εξαιρετικές επιδόσεις στην εξειδικευμένη χρήση τόσο της λατινικής όσο και της ελληνικής. Τα έργα του στην πεζογραφία και την ποίηση που σώζονται μέχρι σήμερα, αποδεικνύουν αυτήν του την ικανότητα. Αυτό το λογοτεχνικό του ταλέντο, ήταν το πρωταρχικό στοιχείο που ενέπνευσε την Marguerite Yourcenar να γράψει το βιβλίο της «Les Mémoires d'Hadrien».

Αυτός ο σπουδαίος Ρωμαίος αυτοκράτορας, ο τέλειος εκπρόσωπος του ελληνο-ρωμαϊκού κόσμου, υπήρξε ένας άνθρωπος με εξαιρετική αισθητική αντίληψη. Στο έργο της η Marguerite Yourcenar αναφέρει ότι η δική του απόλαυση ήταν να κλείνεται μέσα στη λέξη «ομορφιά», μια λέξη που, όπως έλεγε, πολύ δύσκολα μπορεί να προσδιοριστεί, παρ' όλες τις αποδείξεις των αισθήσεων και κυρίως των οφθαλμών. Τόνιζε δε συχνά ότι αισθανόταν υπεύθυνος για την ομορφιά του κόσμου. Για να προσεγγίσει αυτή την ομορφιά, μελέτησε την ελληνική τέχνη και την Ελλάδα.

Η πρώτη του επαφή με τα ελληνικά γράμματα ήταν στην παιδική του ηλικία και σημάδεψε όλη του τη ζωή. Είχε δε τέτοιο πάθος για την ελληνική τέχνη και τον ελληνικό πολιτισμό που τον αποκαλούσαν γραικύλο, δηλαδή « μικρό Έλληνα». Ο «φιλελληνισμός» του, δεν ήταν μόνο μια πολιτιστική αλλά, κυρίως, μια πολιτική επιλογή, διότι προσπάθησε να διαδώσει τον ελληνικό πολιτισμό σε όλον τον κόσμο. Ήθελε να εξελληνίσει τους βαρβάρους. Με άλλα λόγια, ο Αδριανός χρησιμοποίησε τον πολιτισμό ως μέσο άσκησης πολιτικής.

Η μελέτη των ελληνικών γραμμάτων του άνοιξε νέους ορίζοντες και του προσέφερε νέους τρόπους σκέψης, αφυπνίζοντας του ταυτόχρονα την περιέργεια να γνωρίσει άλλους τόπους. Από εκείνη τη στιγμή, ξεκινάει πλήθος ταξιδιών στις επαρχίες της αυτοκρατορίας. Από τα 20 χρόνια της βασιλείας του, τα 12 τα πέρασε ταξιδεύοντας από το ένα άκρο της αυτοκρατορίας, στο άλλο. Ο άνθρωπος, που αρνήθηκε να γίνει οπαδός του συστήματος, λάτρευε τα ταξίδια, διότι τον βοήθησαν να ξεφύγει από το κατεστημένο και να ξεπεράσει κάθε είδους προκατάληψη.

Στο ιστορικό μυθιστόρημα της Marguerite Yourcenar «Les Mémoires d'Hadrien», ο Αδριανός εξηγεί στον Μάρκο Αυρήλιο τη γοητεία που ασκούν πάνω του τα ελληνικά. Έβρισκε το λεξιλόγιο αυτής της γλώσσας πολύ πλούσιο, διότι περιείχε όλη την εμπειρία που συσσωρεύτηκε από τους Ίωνες τυράννους, τους δημαγωγούς της Αθήνας, τους βασιλιάδες της Σπάρτης, τους επιφανείς στρατηγούς, τους φιλοσόφους και τους καλλιτέχνες. Θαύμαζε τον τρόπο σύνταξής της, τις λέξεις που γεννήθηκαν από την άμεση επαφή με μια διαφορετική πραγματικότητα. Η ελληνική γλώσσα ήταν, κατά τη γνώμη του, το αποθετήριο όλων των μοντέλων έκφρασης διότι, όπως έλεγε, «ότι καλύτερο έχει ειπωθεί, είναι στα ελληνικά».

Ένα μέρος του λογοτεχνικού έργου του Αδριανού γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα. Τη χρησιμοποιούσε επίσης στην αλληλογραφία του, θεωρώντας ότι αποτελούσε μία διαχρονική γλώσσα που ευνοούσε την πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου. Ήταν επίσης λάτρης της ελληνικής τέχνης, η οποία, κατά τη γνώμη του, απέδιδε την τελειότητα του ανθρωπίνου σώματος και της ανθρωπίνης φύσης.

Ο Αδριανός μυήθηκε στα Ελευσίνια Μυστήρια, αποκτώντας μια εξαιρετική θρησκευτική εμπειρία, η οποία του προσέφερε μια νέα οπτική του ανθρωπίνου πεπρωμένου. Του άρεσε

ιδιαίτερα το τελετουργικό των Ελευσίνιων Μυστηρίων και εξυμνούσε τη διδασκαλία που έλαβε εκεί και την οποία αδυνατούσε να εκφράσει με λόγια. Τον εντυπωσίασε το γεγονός ότι τα Ελευσίνια μυστήρια ήταν η έκφραση μίας παγκόσμιας τάξης, όπου το καθετί έχει τη θέση του, όπου τα αντίθετα συναντώνται.

Μετά το θάνατο του αγαπημένου του Αντίνοου, βρήκε στον συμβολισμό των Ελευσινίων Μυστηρίων τη γαλήνη. Εκτίμησε επίσης, το νόημα του κόσμου που μετέφεραν, καθώς και τον "ευγενή και σοφό" τρόπο που χρησιμοποιούσαν γι' αυτόν τον σκοπό.

Σε ηλικία 25 ετών και μετά από μία αποτυχημένη, στον τρόπο εκφοράς, ομιλία, με έντονη επαρχιώτικη προφορά, που απηύθυνε στη γερουσία, άρχισε να μελετά ενδελεχώς τη λατινική γλώσσα. Από τη φύση του, ιδιαίτερα έξυπνος και υπερήφανος, παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής, χωρίς να το γνωρίζει η οικογένειά του. Η μαθητεία αυτή απετέλεσε ένα από τα αγαπημένα του μυστικά.

Στην εξομολόγησή του, όπως παρουσιάζεται στο έργο της Marguerite Yourcenar, εκφράζει την αγάπη του για αυτή τη γλώσσα, λέγοντας χαρακτηριστικά:

«Η μεγαλοσύνη, η ακρίβεια, η κομψότητα, η νηφαλιότητα αυτής της γλώσσας δεν εκφράζεται πουθενά καλύτερα από μια αναθηματική επιγραφή: "Τίποτε δεν ισοδυναμεί με την ομορφιά μιας λατινικής επιγραφής αναθηματική ή ταφική. Αυτές οι λίγες λέξεις που χαράχθηκαν πάνω στην πέτρα συνοψίζει με απρόσωπη μεγαλοσύνη ό, τι χρειάζεται ο κόσμος για να μάθει από εμάς. Ήταν χάρη στη λατινική που αφιέρωσα την αυτοκρατορία. Ο επιτάφιός μου θα γραφεί στη λατινική και τα θραύσματά του θα κοσμούν τους τοίχους του μαισωλείου μου στις όχθες του Τίβερη. "

Ο Αδριανός λάτρεψε τα βιβλία. Η ακόρεστη περιέργεια, που ήταν ίσως το κυρίαρχο στοιχείο του χαρακτήρα του, τον ώθησε να αναζητήσει τη μάθηση παντού και να βρει αντιστοιχίες μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του «ανθρωπίνου σύμπαντος». Για παράδειγμα, γράφοντας μια επιστολή είναι σαν να ακούς "μια ανθρώπινη φωνή", κοιτάζοντας ένα άγαλμα, μέσα από την ακινησία του, αντιλαμβάνεσαι τη στάση και την πεποίθηση του καλλιτέχνη.

Εκτιμώντας τον κόσμο του «βιβλίου», των παπύρων, των περγαμηνών και των κωδίκων δηλαδή, τον προσέγγισε με ιδιαίτερη διαύγεια και κριτική σκέψη. Διαβάζοντας πολύ, κατόρθωσε να εντοπίσει σε αυτόν τα ψέματα και την μερικές φορές παραμορφωμένη ή στρεβλωτική αναπαράσταση της πραγματικότητας. Παρατήρησε στα έργα μερικών Λατίνων συγγραφέων ελαττώματα όπως: τη βαρύγδουπη "επισημότητα" του Λουκανού και την επιφανειακή προσέγγιση των πραγμάτων του Πετρώνιου.

Η αγάπη του για την ποίηση, δεν τον εμπόδισε να απορρίψει το όραμα του κόσμου που προσέφεραν οι δημιουργοί της. «Οι ποιητές μας μεταφέρουν σε έναν κόσμο πιο απέραντο ή πιο όμορφο, πιο ζωντανό ή πιο γλυκό από αυτό που μας δόθηκε, ο οποίος είναι

διαφορετικός από αυτόν και, στην πράξη, σχεδόν ακατοίκητος» μας λέει στο έργο της Marguerite Yourcenar. Σε αντάλλαγμα, αναγνωρίζει στους ποιητές το άνοιγμα νέων μονοπατιών στην κατανόηση και την αίσθηση, την ανακάλυψη νέων δρόμων σκέψης. Αν κατά τη διάρκεια της νιότης του οι αγαπημένοι του ποιητές ήταν εκείνοι, που απευθύνονταν κυρίως στα αισθήματα, ο Οβίδιος και ο Οράτιος, στην ώριμη ηλικία ένωθε πιο κοντά στον Έννιο, τον Λουκρήτιο και τον Ησίοδο. Η εξήγηση είναι ότι σε αυτήν την ηλικία γνώριζε πλέον την αξία της τραχύτητας, της πικρίας και της εγκράτειας, αξίες τις οποίες ανακάλυψε σε αυτούς τους ποιητές.

Όσον αφορά τους φιλοσόφους, έκρινε ότι αυτοί, δεν μπορούσαν να προσεγγίσουν την πραγματικότητα στην πολυμορφία και την πολυπλοκότητά της, και την περιόριζαν σε όρια που οι ίδιοι έχουν επινοήσει. Αυτός είναι ίσως ο λόγος για τον οποίο ο Αδριανός ήταν εντελώς απογοητευμένος από όλα τα φιλοσοφικά συστήματα. Πίστευε ότι η πραγματικότητα των γεγονότων διαφεύγει των ιστορικών, διότι θέλουν να εξηγήσουν τα πάντα χρησιμοποιώντας συστήματα βασισμένα σε αιτίες και επιπτώσεις.

Αν και εκτιμούσε πολύ τα βιβλία, δε συνέβαινε το ίδιο με το πνευματικό περιβάλλον των σχολείων που αναπαρήγαγαν τα ίδια ελαττώματα των ανθρώπινων κοινωνιών. Πίστευε ότι εκεί, όπου η γνώση έπρεπε να ανοίξει τα μάτια του μυαλού για να προσαρμοστεί καλύτερα στην πραγματικότητα, για να βοηθήσει την ανθρώπινη φύση να ανακαλύψει και να αναπτύξει το δημιουργικό της δυναμικό, το παιδί έβρισκε μόνο τυραννία, συκοφαντίες και πληγές. Όσοι μπόρεσαν να ξεφύγουν από αυτό το νοσηρό περιβάλλον, άξιζαν τον θαυμασμό του.

Εκτός από την τέχνη και τα γράμματα, αγάπησε πολύ και την επιστήμη της ιατρικής, παραλληλίζοντάς την με τη διοίκηση της χώρας. Όπως ο γιατρός θεράπευε από πόρτα σε πόρτα τους ασθενείς του, έτσι και ο ίδιος, περιοδεύοντας στις επαρχίες της αυτοκρατορίας, πρόσφερε οικονομική βοήθεια στους υπηκόους του. Ο Αδριανός πίστευε ότι η άμεση επαφή του με την πραγματικότητα και την αληθινή ζωή των υπηκόων του, ήταν το καλύτερο βιβλίο. Επιστρέφοντας από την Αθήνα, είχε την εντύπωση ότι η πιο κοινότατη συζήτηση για την εισαγωγή του σιταριού από την Αίγυπτο "του έδωσε περισσότερες πληροφορίες για το κράτος απ'ό, τι ολόκληρη η Δημοκρατία του Πλάτωνα".

Η πρώτη του νομική γνώση αποκτήθηκε στο δικαστήριο των διαφορών κληρονομιάς. Ο καθηγητής του δικαίου του αυτοκράτορα, ήταν ο διάσημος δικηγόρος Νεράτιος Πρίσκοι. Χάρη σε αυτόν, ο Αδριανός εφάρμοσε ορισμένες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις. Αυτός ο δικηγόρος παρέμεινε, μέχρι το τέλος της ζωής του, ο καλύτερος σύμβουλος του αυτοκράτορα, μαθαίνοντάς του την τεχνική ακροατηρίου, να ακούει δηλαδή προσεκτικά, κάτι ήταν πολύ χρήσιμο στην πορεία του ως αυτοκράτορας.

Στις ακροάσεις της ανθρώπινης ψυχής στο δικαστήριο, ο αυτοκράτορας αισθανόταν ακόμη μια φορά, πολύ κοντά στον γιατρό. Το ενδιαφέρον, η προσπάθεια και η υπομονή, που έδειχνε, τον δίδαξαν πώς να αξιολογεί την ανθρώπινη φύση των ανθρώπων, για να εντοπίσει το καλό. Ανακάλυψε την ομοιότητά αλλά και τη διαφορά που τον χώριζε από αυτούς. Ήταν «πιο ελεύθερος και πιο υποτακτικός» από όποιον γνώριζε. Εξ ου και η φύση της συμπεριφοράς του ως αυτοκράτορα που δεν έμοιαζε ούτε με την «ψυχρή ανωτερότητα του φιλόσοφου» ούτε με την «αλαζονεία του Καίσαρα». Ως αυτοκράτορας, παρέμεινε πάντα στη σφαίρα του ανθρώπου σύμφωνα με το παράδειγμα των Ελλήνων καλλιτεχνών. Και όταν θεώρησε τον εαυτό του θεό, ήταν ακριβώς επειδή αισθάνθηκε ότι είχε εκτιμήσει μέσα του τις δυνατότητες του ανθρώπου.

Η πνευματική του μόρφωση

Η απόκτηση γνώσεων υπήρξε μία από τις βασικές του επιδιώξεις. Υπήρξε ένας αχόρταγος αναγνώστης. Ως Διοικητής στη Δεύτερη Λεγεώνα, πήγε στις όχθες του Άνω Δούναβη, παίρνοντας μαζί του έναν τόμο του Πλούταρχου.

Κατά τη διάρκεια των πιο ευτυχισμένων χρόνων της βασιλείας του, ξαναδιάβασε τα έργα των ποιητών και συνέθετε στίχους. Μετά τον θάνατο του αγαπημένου του Αντίνοου, ρίχτηκε και πάλι στη μελέτη. Υποχρεωμένος από τη θεσμική του θέση να συμμετέχει σε δημόσια παιχνίδια, τα οποία απεχθανόταν, μεταμόρφωνε την αντοχή ενός «αηδιαστικού θεάματος» σε ένα μάθημα πιο διδακτικό από εκείνο των φιλοσόφων.

Κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στη Μικρά Ασία, ο αυτοκράτορας αφήφησε «τα απαγορευμένα στον άνθρωπο σύνορα» επιτρέποντας τον εαυτό του να μνηθεί στη Φοινικική μαγεία από τον Φίλωνα από τη Βύβλο.

Η επίσημη συνοδεία του αυτοκράτορα απαρτιζόταν από ποιητές, φιλοσόφους, γραμματικούς, μουσικούς, γεωμετρους, ζωγράφους, μελετητές, ιστορικούς και αστρολόγους. Σε όλους τους, εκτίμησε τον νου και το ταλέντο, αλλά κοίταζε επίσης κριτικά τα λάθη του ανθρώπου. Με τους ποιητές του άρεσε να ανταλλάζει διαλόγους σε στίχους. Αυτή είναι η περίπτωση του ποιητή Φλώρου, ο οποίος διορίστηκε γραμματέας της λατινικής γλώσσας, και που, αν και δεν ήθελε, αναγκαζόταν να συνοδεύει τον αυτοκράτορα στα ταξίδια του.

Ο ποιητής εξήγησε κάποτε στον αυτοκράτορα τους λόγους του: «Εγώ δεν θέλω να είμαι ο Καίσαρας να περιπλανιέμαι άσκοπα στη Χώρα των Βρετανών και να υφίσταμαι τους σκυθικούς παγετούς».

Και ο Αδριανός του απάντησε με τον ίδιο τρόπο:

«Δεν θέλω να είμαι ο Φλώρος, να περιπλανιέμαι στα πανδοχεία και να κλείνομαι στα κρασοπουλιά, στριφογυρίζοντας γύρω-γύρω σαν τα κουνούπια».

Ο Αδριανός τοποθέτησε ως επικεφαλής της ελληνόφωνης γραμματείας, έναν ποιητή, τον Φαβωρίνο από την Αρελάτη (σημερινή Αρλ, της Γαλλίας), που έχαιρε την ιδιαίτερη εκτίμησή του.

Άλλοι ποιητές, τους οποίους ο αυτοκράτορας ήξερε ή γνώρισε κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στην Ανατολή, ήταν ο Στράτων, ο Παγκράτης ο Αλεξανδρεύς και ο Νουμήνιος. Ο Παγκράτης ήταν αυτός που διοργάνωσε ένα μουσικό φεστιβάλ προς τιμήν του αυτοκράτορα Αδριανού στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας. Μετά τον θάνατο του Αντίνοου, έγραψε επίσης, ένα ποίημα στη μνήμη του. Ο Νουμήνιος από τη μεριά του, συνέταξε μία *παραμυθία*, ένα ποίημα παρηγοριάς, γραμμένο για την ίδια περίπτωση, κερδίζοντας με αυτό τον σεβασμό όλων των κατοίκων των περιοχών που χρησιμοποιούσαν αυτό το λογοτεχνικό είδος. Η συνάντηση μεταξύ Αδριανού και Στράτωνος πραγματοποιήθηκε στις Σάρδεις. Στην αντίληψη του αυτοκράτορα πέρασε ως ένα "εκλεκτό και χλευαστικό πνεύμα" αφιερωμένο αποκλειστικά στην ευχαρίστηση.

Στην αυτοκρατορική αυλή υπήρχαν επίσης φιλόσοφοι όπως οι στωικοί Δημόναξ, ο Ευφράτης και ο πλατωνιστής Χαβρίας. Η παρουσία αυτών των φιλοσόφων ήταν απολύτως φυσιολογική, αφού ο αυτοκράτορας είχε νιώσει από τη νεανική του ηλικία πολύ έντονο ενδιαφέρον για τη φιλοσοφική αναζήτηση. Δεν ήταν ούτε καν είκοσι ετών όταν επισκέφθηκε τον Επίκτητο στη Ρώμη, ο οποίος, αν και ζούσε σε μία φτωχική κάμαρα, κατάφερε να του εμπνεύσει μια «οιονεί θεία ελευθερία». Θαύμασε το γεγονός ότι ο Επίκτητος δημιουργούσε στους μαθητές του ένα πραγματικό ηρωικό φράγμα ενάντια στις αντιξοότητες της ζωής, κρυσταλλωμένο στο δόγμα ενός πραγματικού ηθικού αντιδότη που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με το εξωτερικό πεπρωμένο, το τόσο μεταβλητό και καταπιεστικό.

Ο αυτοκράτορας θαύμαζε στους στωικούς φιλοσόφους τον βαθμό ελευθερίας που είχαν επιτύχει. Ο Ευφράτης, αναγνώστης του αυτοκράτορα, ζήτησε την άδεια να εγκαταλείψει τη θέση του επιλέγοντας αυτοκτονία. Αποσύρθηκε από τη ζωή σαν να είχε αποσυρθεί από ένα συμπόσιο, χωρίς την παραμικρή στενοχώρια, σαν να έκανε κάτι που θα το επαναλάμβανε την επόμενη ημέρα. Ο Δημόναξ πάλι, έζησε πολύ λιτά, σε ένα χωριό στην Ελλάδα, πεπεισμένος ότι «δεν υπάρχει μεγαλύτερη ευτυχία από τον ελεύθερο άνθρωπο».

Ο Αδριανός δεν συμφωνούσε με τα μέσα με τα οποία αναζητούσαν την «ελευθερία» αυτοί οι φιλόσοφοι: την άρνηση της ζωής, την απόρριψη, την αδυναμία να δουν την ομορφιά του κόσμου, την ηδονή να φθάνεις σε ακραία όρια. Ο ίδιος προτιμούσε το άνοιγμα στον κόσμο, προσπαθώντας να εργαστεί για την αρμονική πρόοδο του. Καταδίκαζε τη φιλοσοφία του Επίκτητου και αυτήν των πιο ριζοσπαστών βραχμάνων, της ινδικής φιλοσοφίας, η οποία έφθανε στο άκρο της απόρριψης του ευαίσθητου κόσμου, απομακρυνόμενη από αυτόν. Ο Αδριανός είχε μια άλλη αντίληψη για το θεϊκό στοιχείο, θεωρώντας το πολύ κοντά στον γήινο κόσμο. Για αυτό, πίστευε ότι ήταν βασικό του καθήκον, να βάλει αυτόν τον κόσμο σε τάξη, να τον αναπτύξει και να τον βελτιώσει.

Από όλους τους διανοούμενους, είχε μια σαφή προτίμηση για τον μαθητή του Επίκτητου, τον Φλάβιο Αρριανό από τη Νικομήδεια, τον οποίο θεωρούσε τον καλύτερό του φίλο. Και οι δύο είχαν τις ίδιες απόψεις και απέδιδαν την ίδια σημασία στην πρακτική αλλά και στην πνευματική ζωή. Ο Αρριανός είχε τα ίδια γούστα με τον Αδριανό: αγαπούσε τις σωματικές ασκήσεις και το κυνήγι, ήξερε από άλογα και σκυλιά. Είχε αποκτήσει, εφαρμόζοντας τη στωική φιλοσοφία, "αξιοθαύμαστες ηθικές αξίες". Διακρίθηκε στη στρατιωτική ζωή συμμετέχοντας στον πόλεμο κατά των Πάρθων. Διετέλεσε πρόξενος κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αδριανού και κυβερνήτης της Καππαδοκίας.

Ο Αρριανός ήταν ο τέλειος εκπρόσωπος της έννοιας του "μορφωμένου πολίτη", άκρως καλλιεργημένου κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τραϊανού. Ο Αδριανός τον θεωρούσε ανώτερο από τους φιλοσόφους και τους ποιητές, επειδή ήταν σε θέση να υπηρετήσει το κράτος και, ταυτόχρονα, να αφιερώνει τον εαυτό του στη λογοτεχνία. Ο αυτοκράτορας ήταν επίσης μεγάλος θαυμαστής και φίλος του σοφιστή Πολέμωνα και του Ηρώδου Αττικού. Στον πρώτο προσέφερε την τιμή να αναλάβει την εναρκτήρια ομιλία των εγκαινίων του ναού του Ολυμπίου Διός.

Ο αυτοκράτορας Αδριανός όπου κι αν πήγαινε, περιβαλλόταν από ανθρώπους των γραμμάτων και από σοφούς, με τους οποίους διατηρούσε συχνά σχέσεις φιλίας και τους οποίους στήριζε οικονομικά. Με τη βοήθεια αυτού του περιγυρου, έτρεφε το μυαλό του, επιθυμώντας να ξέρει τα πάντα, ζώντας με αυτόν τον τρόπο στο πνεύμα της εποχής του. Χάρη στους Έλληνες φιλόσοφους, μπόρεσε να σχηματίσει μια εικόνα του κόσμου, και να είναι σε θέση να εκτιμήσει στις σωστές του αξίες καθώς και όλες τις πνευματικές δημιουργίες του αιώνα του. Η γνώση του παρελθόντος του έδωσε παραδείγματα για να τα ακολουθήσει ή να τα ξεπεράσει. Του άρεσε να συγκρίνει τον εαυτό του με τις μεγάλες προσωπικότητες του παρελθόντος, για να «παίρνει τις αποστάσεις του». Η ανάπτυξη της τεχνολογίας του επέτρεψε να βελτιώσει τη ζωή των πόλεων και να διασφαλίσει την ευημερία των πολιτών τους.

Όπως αναφέρει στα απομνημονεύματα της η Marguerite Yourcenar, η μόνιμη επαφή με τον κόσμο των καλλιτεχνών, τού επέτρεψε να γευθεί το «νόστιμο φρούτο» που προσφέρεται από «δέντρα λίγο κουρασμένα από την αφθονία των καρπών τους», όπως αποκάλεσε την ελληνορωμαϊκή τέχνη. Ωστόσο, ήταν δυσαρεστημένος με την καλλιτεχνική δημιουργία του αιώνα του, λέγοντας χαρακτηριστικά "Τα γράμματά μας εξαντλούνται. Οι τέχνες μας κοιμούνται. Ο Παγκράτης δεν είναι Όμηρος. Ο Αρριανός δεν είναι Ξενοφών. Όταν προσπάθησα να αποθανάτισω τη μορφή του Αντίνοου στην πέτρα, δεν βρήκα τον Πραξιτέλη.

Βιβλιογραφία

Bardon, Henri, *Les Empereurs et Les lettres Latines d'Auguste à Hadrien*, Paris, Société d'Édition Les Belles Lettres, 1968.

Birley, R. Anthony, *Hadrian*, Bucuresti, Editura Bic All, 2007.

Calandra, Elena, *Oltre La Grecia Alle origini del filellenismo di Adriano*, Napoli, Pubblicazioni dell'Università degli Studi di Perugia, 1996.

Cassius Dion, *Histoire Romaine*,
www.mediterranes.net/histoire_romaine/dion/Hadrien/.html

Cizek, Eugen, *Epoca lui Traian*, Bucuresti, Editura Stiintifica si Enciclopedica, 1980.

Epictet, *Manualul si fragmente*, Bucuresti, Editura Saeculum Vizual, 2002.

Histoire Auguste, www.mediterranes.net/.../empereurs.../Hadrien/Hadrien1.html.

Philostrate, *Vie des sophistes, dans Les élites et leurs facettes*, sur books.google.ro/books?isbn=2845162286.

Poignault, Rémy, *L'Antiquité dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar Littérature, mythe et histoire*, Bruxelles, Collection Latomus, 1995.

Le Prince entre Mythe et Histoire dans Roman, Histoire et Mythe Dans l'Oeuvre de Marguerite Yourcenar, S.I. E.Y., Tours, 1995.

Yourcenar, Marguerite, *Mémoires d'Hadrien*, Editions Gallimard, 1974.

Les Yeux ouverts, entretiens avec Matthieu Galey, Paris, Editions du Centurion, 1980.

Essais et Mémoires, Editions Gallimard, 1991.